

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ
САМАРҚАНД ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИНСТИТУТИ

«Генетика, селекция ва илғажчилик» кафедраси
Аграротипа фанидан

КУРС ИШИ

Мавзу: Donli екинлар селекцияси ва
илғажчилиги

Баёжарди: Шерпажаров М

Текширди: Давидовичев Б

САМАРҚАНД

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA SUV XO'JALIK
VAZIRLIGI

SAMARQAND QISHLOQ XO'JALIK INSTITUTI

Genetika seleksiya va urug'chilik kafedrasida

*Donli ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi
fanidan*

Bosqich ishini bajarish bo'yicha uslubiy ko'rsatma

Sharnazarov Mirromil Ul'tamovich

(talabaning ismi va sharifi)

Agronomiya fakulteti *5620400*

(yo'nalish kodi)

Yo'nalishi *Q.X fanlari Seleksiyasi va urug'chiligi*

Bosqich *IV* *guruh* *1105*

Ishni bajarishda *Samarqand* *viloyati*

Payariq *tumani*

ma'lumotlaridan foydalanildi. *xo'jaligi*

Samarqand 2012 yil

Skundarija;

1. Ushirish.

2. Selaksiya yutuqlari fuqarisidagi zomun.

3. Analitik va Sintetik Selaksiya.

4. Arpa selaksiyalarining yutuqlari va davlat testiga kiratilgan navlari.

5. Suli Selaksiyasi ucum boshlang'ich material.

6. Sholi Sistematisasi va Kolib Uzishi.

7. Makajuxori Selaksiyasi ucum boshlan-
gich material.

Kirish.

Donli turlar Seleksiyasi va urug-
chiligi fani donli turlarning morfo-
biologik xususiyatlari Seleksiyaning vari-
falarini bo'lmagan materialni yar-
qin va undan foydalanish usul-
lari (tantalan, duragaylash, mutageniz,
poliploidya va gaploidya ginezis pro-
turologiya va gen injiniriyasi) urug-
chiligini nazariy asoslari va utu-
ranni Seleksiyasi va urugchiligi
yutuqlarini o'rganadi.

Talabalar "Don turlar selek-
siyasi va urugchiligi" fanidan
bo'lgan ilmiy tajribu muayyida

Özlasning nazariy va amaliy bilimlarni amaliyotda qo'llanish bilan konikmalar o'ladilar. "Don turlar seleksiyasi va uning sifatligi" uning mevsadi variatlarini seleksiyasining asosiy yonma sifatlarini birlashtirish orqali, jiralar, sulu, tuz, sholi, markajuxori, juxori kabi qator turlarni mevsada biologik xususiyatlarini xalq xo'jaligida qo'llanishini seleksiyasi uchun birlashtirish nazariy qaratish usullari seleksiyada o'rnatilgan ishlar uning sifatini nazariy asoslash bilan bir qatorda fan

kursetishlar, strukturalar tartibi
Belninga jarayonida pitomniklar
xellari bugdoy orpa va bolnya
boshqli donli plantalar shita urug-
ligini yanlikorlik va urugchilikni
xususiyatlarini urugchilikni xojalikda
hardor urugga bo'lgan talabi
va uruglar magdonini hisoblash
Uruglardan o'tadigan namuna
olish tartibi uruglarini olish
sifatlarini organadilar va unavak-
anligi unib unyini energiyasi
shayotamanligi o'sim kuchi kattaligi
(to'o ta urug masasi) namligi
va tozaligi kattagoriyasi klass

kurutishlar, shakillash tartibi
Pileksiya jarayonida ptilomniklar
xellari bug'doy orpa va bolnya
bosungli donli ptilomniklar shita urug'-
ligini yashilish va urug' olishini
xususiyatlarini urug' olishi xojalikda
hardor urug'ga bolgan talabi
va urug' olishi magdonini xisoblash
Urug' olishdan o'tkazish namuna
o'lim tartibi urug' olishi shita
sifatlarini o'rganadilar va unav-
antligi amib o'zlarini tashvish
shugo tashvish o'sim kuchi kattaligi
(to'o ta urug' narxini) namunligi
va fozaligi kattaligini klass

Va reproduksiyga qo'llanmalar
ga boladilar. Davlat reysing
kurilgan navlar tasifi bilan ta-
minadilar.

Umbu biyologiya ishini bojash ku-
bayida ma'muri va amaliy ma'mu-
gulatlaridan olgan ma'muri va
amaliy bilimlarni ma'muriy
layihalar.

Ma'ruza, Seleksiya yutuqlari fuqarisi-
dagi qonun

Riya,

Seleksiya yutuqlari fuqarisidagi qonun

Rispuetlikada Seleksiya Sohasida
yaxshi natijalarga erilmogda. "Seleksiya
yutuqlari fuqarisida" ga qonun va "urujet-
lik fuqarisidagi qonunlarni misol sifat
keltirilmisiz ma'mun

Bu qonunlar va qarorlarla Sil-
fasiya va urujetlik bo'yicha yangi navl-
arni joylashtirish (Xojaliklarda bitta,
tomonlarda kopi bilan 2 ta, viloyatlar-
da 4 tagacha joylashtirish tartibi)

Seleksioner olimlarning Xaz - Xuzlari
Seleksiya yutuqlari, patent olish, va
Xokorolar Xazida juda maxsus ahamiyatga

maxalij sharoitda yaratilgan.

Davlat Rostriqa kiritilgan ko'p
tkintarning xamma navlari (100%)
yoki aksariyat O'zbekistonda yarat-
ilganligi (g'ozu, kanop, tamaki, kungu,
arpa, jukori, sholi, arpa, soya, zovun,
gavoz va botmyalar). Selaksiyaning
qutuzlariga yuzot misol b'tadi.
Lekin bu borada xali ko'p muom-
lar bajardimi kerak b'tgan ishlar
mavjud. Masalan; Surgu yumshoz
buzdoy navlarini yarimi, moyli ta-
mlarni yarimdan ko'pi, kartomkan-
ing 20% dan ortigi, qand lavl-
agining 85% olma savftoli umum
nomni 35-60% navlari chindan kel-
tirilgan va uraji xar jali

qimmat narxlarda sotib olinadi.
Bandan talimzari agrim turlarini birorta
navi xam merkaliy sharcitda yaratil-
magani (kunga bozar) yoki navlarni yarat-
ilganiga kop bolgan Jamjuti Tam-
kuntkaya 122 yuzona navi 1942 yilda
furoqni Jaratuvkuy 853, Ruyotuvkuy
yoki yetarli emas.

Devlat Rustga kiratilgan navlardan
eng kop tarqalganlari C-6524, Buxoro-6
Oqdaryo-6, A.H. Berjarvit-2, C-2608,
Oqqorjon-2, Omas navlari yaratilgan.
A nala ger may. turladi. Davli turlar
Selengyanda yaratilgan. Buydoqni O'zbekiston,
Yomboln, Marjon, Xosildor, Gayrat, Ulug'bek
Sardor, Oullari, Dostlik, Marjon, Xosildor,
Andijon-4 va boling navlari yaratildi.

Marzu; Analitik va Sintetik Selensiya

Riya,

- 1 Analitik Selensiya xuzida tushuncha.
- 2 Sintetik Selensiya xuzida tushuncha.

Donli turlarda yanqa dastlabki davrlarda nomi uni tashkil qilgan gomozigotali linyalarga ajratilib ularni bir biri bilan tuzgostash va orasidan qimmatli xojalik ebyalarni nazari nazardan linyalarni ajratish undan tayin tay yaxshilarni ko'paytirib yangi navlar sifatida foydalanish imkonini taqdiradi.

V. I. Loganshinning tadqiqotlari va uning toza linyalari tajribasidagi

talimotni yakka tanlam ushuni
natang asosini yaratdi va Shu
asulda Seltzning Samarador-
ligini oshirish uchun kerakli sta-
rostni anizlab berdi, dastlab oshim-
liklarni gomeozigotali va uning avlodi
fuyat oridan chiqarilgan orgali kap-
ayishi.

Yakka tanlamda mavda Seltzi-
our tanomidan ajratilgan linyalar
birlashtirilgan va bir necha
yil davomida aloxida aloxida
sinavlar otkazildi.

Yakka tanlam ishida Seltzning
ing ishini boshlanishida iloji be-
tarea kshproz aloxida tava linyo-
larni xosil qiladigan boshlangich.

Ösimliklarni ajratilguga xarakat qil-
inadi. Maqsad bu naraxkaga
aralashmadan ularni yaxshilarni to'pish.

Lingalarning aksariyati qatib ketadi.
Birinci yili va kelgisi yillarda xar to-
monlama paxlam uqum ko'p bol-
magan bir necha lingalar qoladi.
5-6 yil davomida simonkaga bir biri
bilan simonkaga bir biri bilan va
ularni yaxshilarni standart navlar bit-
an ajratiladi. Standart nav-
larga nisbatan ustun bolgan ularni
yaxshilarni lingalar yangi to'la lingali
navlar sifatida ajratiladi va nav
simonkaga o'tkaziladi uning asosida
rayonlarimizda davlat resursiga
kiritiladi.

Ma'ru, Arpa seleksiyasining yetishtirish
va DR ga kiritilgan navlari.

Riya,

- 1 Arpa seleksiyasini yetishtirish
- 2 Arpaning DR ga kiritilgan navlari.

Mustaqil xamdoqlik davlatlarida
Arpaning 100 dan ortiq baxori va
40 dan ortiq kuzgi navlari rayon-
kontrollangan. Bu tur seleksiyasi ksp
Seleksiya markalarida muvaffaqiyat-
li o'tkazilmoqda. Baxoridagi arpani
yaratishda SGI (odiydagi Seleksion
genetika instituti), Davlat qishloq xojalik
tajriba stansiyasi, Nozoratlovchi xona-
sining maxsus tamamlari qishloq
xojalik ITI, Shimoliy - Sharq
qishloq xojalik ITI. Va boshqa

Qizil arpa navlari - P. P. Lunyay-
kunko nomidagi Jersnador qishloq
xojalik ITI, SGI, Donetsk SM, va
boshqalarda yaratilmogda.

yoqib zolimga cuclamlı navlar
yaratiln borasida xam belorusiyada
katta yetuzlarga eririlgan, cucl-
amlı belorus, chexoslovakiya
ITI da yaratilgan Zvezdnyy 85,
Shimoliy Mark qishloq xojalik ITI,
da - Luch, Chernigov davlat
viloyat q.x tajriba stansiyasi
da - Novosivnyy-9, Moskviskiy 1
va boshqa navlar xitoblanadi.

Xorijiy mamlakatlarda yaratilgan
navlar xam ahamiyatlidir - Roland,
Ida (Shvetsiya) va boshqalar, Olesovnyy
(UG) davlat, Oksimut va boshqalar.

Qualiflar; Arifov. Yu. A. Nammatqulov F.
va boshqalar.

1992-yilda Respublikani Sug'oriladigan
yillarda D.R.ga kiritilgan. Davararak bio-
logik kargi). O'tta o'ttapihar, bina-
fsha rangli semi sig'a t'atqinli.

Vegitatsiya davri - 190 - 220 kun
O'ttaccu hosildorlik - 42/50 s'ga
4000 ta don vanni, - 41. - 2/4,9 g.

Afrasiyob → Sam Q XI Seleksion navi.

Qualiflar; Xodjaqulov. F. X, Lincovskiy A. A.
Abdurahmonov D. T., Starqulov. M. M.

1990-yillarda Samarqand, Sarxandaryo
Sug'oriladigan yillarda uzun muddatda
furm uccun davlat restrga kiritilgan

4000 ta don vanni - 43,1 g
Hosildorlik - 40 s'ga.
O'ttapihar, Vegitatsiya davri - 190 kun.

Jemur → Sam QX1

Mualiflar; Xodjayulov F.X, Linduvskiy A.A,
Abdulkarimov D.T, Erdacuin. R.A

1997. Qashqadaryo, Samarqand, Fargona,
vil. Sug. yillarda keng muddatlarda
pishirish uchun davlat Rostroga kiritildi.

Davlat (biologik baxori)

4000 ta don vanni - 43,9 g.

Xosildorlik - 48,5 g/qa.

Urtapishar vegetatsiya davri - 193 kun.

Julnoz - O'zbekiston davlatlik ITI

Mualiflar; Nurxamedov J.M, Rasulov.R.R

1997. Andijon, Jirax, Samarqand, Sirdaryo,
Qashqadaryo, Tolmunt va Fargona. vil.
Sajoral yer. Pivo ishlab chiq. mag'sabida
davlat Rostroga kiritilgan.

Davlat (biologik keng)

O'rtapishar. Vegetatsiya davri 185-192 kun.

Alavir; Sali Seleksiyasi uchun boshtangich material

Raja;

1. Sali Seleksiyasida boshtangich material
2. Sali Seleksiyasi jarayoni.

Sali Seleksiyasi uchun boshtangich material sifatida turlar / tur xillar ekologik va jatrofik tiplardan foydalaniladi. Ular tog'idan tog'li tanlam olragay populyatsiyalar tayyorlamda daragaylamda yoni tabiiy va suniy materiallar xosil qilishda boshtangich materiallar bilan xizmat qiladi.

Sali Seleksiyasida boshtangich (material) sifatida turlar tur xillar) material asosiy manba; bali bali tarkibida, material, bali.

dala va yovvoyi hayvonlarni
juda ko'p xillarini najaslanmagan
VIR ning yaxshi sifatligi hisobla-
nadi.

Suli sifatligi uchun boshlang'ich
materialga o'z xislatini qo'shgan ob'ektlar;
N. Y. Litvinov, A. I. Mal'nev, A. I. Mordvinov.
Xo'ra qadar sifatli uchun, u yon
ba xarakterlarda ta'lim kelib chiqqan
maxalliy ravjlar katta ahamiyatga
ega.

Tabiiy tanlash va suniy tanlash
natijasida ularda maxalliy standart-
larga yaxshi moslangan. Shimoliy
mintaqalarda bunday standartlar har-
biy past xarakterga ega bo'lib va
sovuqlar boshlang'ich qadar pish-
ish qobiliyatiga ega.

Manzu, Sholi Sistematiikasi va kilib cuqishi.

Raja,

- 1 Sholi Sistematiikasi
- 2 Sholini kilib cuqishi.

Sholi - monocotiledons sinifi

Poaceae (graminae) holmog'omlar oila-
liga mansab. Sholi (oryza) turumiga
28 ta tur kiritilgan ulardan 2 tasi
O. sativa va *O. glaberrima* Steud kili-
b foydalaniladi. Sholinig eng kip
tarqalgan turi *O. sativa*. Bu tur
navlari Janubiy Sharqiy Osiyo, Uzoq
Sivonq, Yevropa, Afrika, Amerika,
Avstraliyada tarqalgan. Sholinig
O. glaberrima turi asosan Afrikada
tarqalgan.

Qolgan xammasi turli yovvoyi
osimlikdir. Shunday bolsa xam ayrim
joylarda maxaliy axoli tomonidan
o'zga sifatida foydalaniladi.

O. Sativa turi 2 ta kunja
tunga bitinadi. O. Sativa SSP brevis va
O. Sativa SSP comensis (g.g. qushin boyona)

Sholining brevis kunja turining
donasasi kalta 4 mm gacha

Jumboiy Sharqiy Osiyoda tung turzat-
gan. Comensis kunja turining donasasi
4 mm dan kattaroq bu
kunja tur 3 xilga bitinadi.

— indica

— japonica

— javanica

Indikaning donasi ingichka tur
aram sharabida bshie aramligining

Anga nisbati 3:1 va undan ko'p.
Bei xil skolis, cisosan tropik mamlakatlarda uchraydi.

Japoniyaning tarkibiga kamdostlik mamlakatlarda tarqalgan navlar kiradi.
U skolinining uzunligi kengligiga nisbati 1.5:1 dan 2.9:1 gacha.

Javanica donachasining shu xil oraliq xolatida ketimni bilan farq qiladi. Buning navlari Indoneziya va Filipinda tarqalgan.

Skolinining boshqa klassifikatsiyasi

1.1 Sokolova bo'yicha O. sativa turi 3 ta kunda turiga bo'linib 1 Indica

— indica

— china japonica

— brevis

O. sativa turi 2 yovvoyi tur

Ma'nu, Makajuxori Seleksiya umum
bo'lanigich material

Riya,

- 1 Makajuxori Seleksiya jarayoni.
- 2 Makajuxori Seleksiya umum bo'lanigich ma'nu.

Makajuxori pimi umum Seleksiya
Oniq umayon o'stirish sharoitlari va
maxsulotdan foydalanish usullari xil-
obga olgan holda ko'p yunalishlarda
olib boriladi (don, silos, yashil
yemish va poliz). Makajuxorini xar
xil muddatlarda pilmiliga qamit
farg qiladigan va qimmatli xoj-
alik belgilari makajuxori darajagalarini
yaratish kiras. Eng maxim vari-
salaridan biri intensiv texnologiya
asosida o'stiriladigan darajagalar yaratish
k.k.

Makajaxori Siliusyarning Samarador-
ligi melum darajada qitika fan-
ini rivojlaning Siliusyarning nara-
ry doiqo bogliq.

Makajaxori Xoligi zamon Siliu-
Siyari qitrous kodiselandan foyda-
alaning asoslangan. Bu tika sel-
turiyasi Osiyatlardan maxat liny-
alar Osiyatlardan Osiyan dur-
agaylarni qitrous Samaradorligiga
asoslanib Osiyatlarda.

Donli yonalishdagi turli toif-
adagi duragaylarni maxsuldorligi
Osiyatlarni (qitrous elarajarni) avvalo
Xosidni ferkabini anizlayeligan kel-
gilarni mensimal darajada yax-
shilarni orzali amalga Osiyatlarni
munkin; Osiyatlarda Osiyatlarni foni
Osiyatlarni ketkataligi Osiyatlarni Osiyatlarni

Foydalanilgan adabiyotlar royxati.

1. Doulitliklar Seltiriyasi Va
Ungaviligi. D. F. Abduraximov
Tolmunt - 2010.
2. O'zbekiston Respublikasida tish
umun javsya tilyan qimloz
xojalik taintari davlat restri
№ 5 Tolmunt - 2011.
3. D. F. Abduraximov va bolnzalar.
"Daxxonachilik dlostari va yun-
xalkare yetishtirish"
Tolmunt - 1987.

Уруғчидлик хўжаликларидан лон-жонларнинг пилдор уруғ миқдори ва уруғлик майдонига бўлган талабнинг
 Ҳисоблаш

1	2	Уруғчидлик хўжаликларининг майдони			6	7	8	Уруғка бўлган талаб		11	12	13	14
		жами, га	пучилан уруғлик участкаси	жамми				кондицион					
Нав	нав янгилаш муддати (йил)				экин меъри га/п	жами уруғлик участкаси ва суғурга фонди учун %	хар йили янгилаш учун	жами	кондицион	2- репродукция билан банд майдон, га	1-репродукцияга талаб ва суғурга фонди учун зарур уруғ	1- репродукция билан банд майдон, га	элита уруғка бўлган талаб, п
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
600	5	5	2	2	2,25	20	11,25	160	65	2	3	1	2

Бошнок теглиги бүтінча классификациясын

Бошнок	10 см бошнок ұзағына жойылуған бошноктар сони	
	Юмшоқ бүтіндой	Каттик бүтіндой
сипрак	17	25
ұрпақ аңы	17 - 22	22 - 29.
аңы	23	29-дан zigod
жүзді аңы	28	

Бүгдөй палезарнида фазиларга давр ва давомийлиги

Фазиларни рўй берни мулдати, кун

№	Навлар номи	Фазиларни рўй берни мулдати, кун							
		экиш-униб чикниш	униб-чикниш тупланиш	тупланиш- найчалаш	найчалаш- бошоклаш	бошоклаш-сут пишиш	сут пишиш-мум пишиш	мум пишиш- тула пишиш	ўсув даври давомийлиги кун
	Хасидор (Sanzir 8)	8	105	25	45	18	13	25	209
	Тетрова	9	110	23	45	15	15	25	212
	Тролика	10	108	24	44	15	13	24	208

Эксплантан буюлгой навларининг тавсифи

Навлонинг	Хили	Яратилган жойи	Яратилган усули ва муамлифлари	Бошок шакли, узунлиги, зичлиги	Килтик характери	Бошпоқча кейичрасининг			Дон шакли	Навл раёнлантирилган йили ва хўжалик биологик тавсифи
						тишчаси	елкаси	шакли		
Shardor	Evitaspe ring	SamQXI	FSI (fir- iqsimin M.C. 319 Avitorca Kadifayalar	gromuz- pramuz dromuz zich.	Kalta qalib dargoz	uzun 3 mm dinoqda	Kalta	taxum- Sivon	slavik oval stochi yirik	1990 yil. Vegd-200 214-144 635/14
Yilqibotk-600	Lyubitsus	SamQXI Saus den qyrofinaq	Entospt- Rium 200 qyuk kor- necor	gromuz Rium- non stax- nida va Zichibda	qalib yul yul	qalib Kalta	Avqri	oval- Iovst- Sivon	grik slavik- slav den yirik.	1998 y. Kavimik 89 5/9A
Trosnka	Lyubitsus	Strasvader OX 1 da	F. avlocti (Strasvader Klyuzim ne 38 yil) Klyuzim 4238	Shindri- non atn- cia, sa- vibda va Zichibda	qalib shir	qalib shir	Kalta	taxum- Sivon.	taxum- Sivon.	2000 y. drtarin 80-220 k M.-EM 5/9A

MST 60V-
000.

ХҮҖАЛИК ЭКИН МАЙДОНЛАРИНИНГ АГРОХИМИК ВЕГИТАЦИОН ТАРЕФИ

2-ЖИЛВАТ

№	Катламлар см	Гүмүс	Элемент маңсудуулары				Характеристика маңсудуулары мг/кг			
			N	P	K	NO	P ₂ O ₅	K ₂ O		
1	0-20	1,23	0,08	0,07	2,36	8,6	14,6	450,4		
2	20-40	0,74	0,05	0,15	2,26	7,5	5,2	267,4		
3	40-60	0,5	0,04	0,12	2,17	6,8	3,8	120,5		
	Үстүнкү	0,82	0,056	0,146	2,26	7,6	7,87	279,5		

Хўжалик иқлим шароити хақида маълумот

1-жадвал

Ойлар	Хаво харорати, °С	Ёгингарчилик мм
Январ	- 1,1	64
Феврал	1,7	51
Март	8,0	72
Апрел	15,0	65
Май	20,9	37
Июн	26,2	12
Июл	28,5	4
Август	26,8	1
Сентябр	21,0	4
Октябр	13,8	27
Ноябр	7,0	42
Декабр	2,0	46

Ғиллик ортосса

14,2

425